

Nevena Jurišić–Borozan

Turističko-ugostiteljska škola Split
Izvorni znanstveni rad

Talijanski jezični utjecaji u govoru mjesta Sali na Dugom otoku – problem određenja neposredne etimologije

Etimološka obrada romanizama u govoru mjesta Sali na Dugom otoku ukazuje na raznovrsne romanske jezične utjecaje među kojima značajno mjesto zauzimaju i talijanski idiomi (venecijanski i drugi venetski govori, toskanski, talijanski 19. i 20. st., tzv. dalmatinski mletački, tršćanski i drugi u nekim slučajevima). Iako se analizi romanizama u saljskom govoru pristupilo sveobuhvatno (uključujući izvanjezični kontekst, starije saljske tekstove, srednjovjekovne hibridne zadarske tekstove, vodeći

računa o značajkama i evoluciji venecijanskoga i drugo), brojnost i bliskost romanskih jezičnih utjecaja često je dovela do teškoća u stratifikaciji romanizama i preciznom određenju neposredne etimologije. U pogledu neposredne i daleke etimologije rezultati se često ne poklapaju s mišljenjima naših romanista – Petra Skoka i Vojmira Vinje. U okviru izvanjezičnoga konteksta važno mjesto zauzimaju demografski podaci. Oni su u pojedinim slučajevima pomogli u donošenju zaključaka o jeziku davatelju.

KLJUČNE RIJEČI:

Sali, romanizmi, neposredna etimologija, talijanski jezični utjecaji, venecijanski, venetski govori, demografski podaci

1. Uvod

U ovom se prilogu razmatraju talijanski jezični utjecaji u govoru mjesta Sali na Dugom otoku. U početnim se poglavljima osvrćemo na vrste romanskih i talijanskih utjecaja prisutne u obrađenom korpusu i na demografske podatke. Potom se donose tablični popisi talijanizama te se izlaže korištena metodologija, teškoće i zaključci u pogledu određenja neposredne (izravne ili bliže) etimologije romanizama. Prilog se temelji na rezultatima provedenoga istraživanja u kojem su obrađeni romanizmi

u dva čakavska govora - saljskom i kukljičkom.¹ Korpus je obuhvaćao romanizme u sljedećim semantičkim poljima: ribarsko nazivlje (bez ihtionimije), pomorsko nazivlje, brodska oprema i dijelovi plovila, nazivi plovila, poljodjelsko nazivlje (bez fitonimije). Ukupno je obrađeno preko 400 leksema u 289 etimoloških članaka. Korpus koji se odnosi na saljski govor uglavnom potječe iz rječnika saljskoga govora (PIASEVOLI 1993). Na temelju površnoga uvida može se reći da je barem jedna četvrtina leksika romanskoga porijekla. Ti leksemi čine organski dio govora i odnose se na brojna semantička polja i različite vrste riječi. I mnogi toponimi na dugootočkom području također su romanskoga porijekla.

Sali je najveće i najvažnije mjesto na otoku, a tako je bilo i tijekom prošlosti. Duga tradicija ribarstva u mjestu i okolici posvjedočena je već krajem 10. st. poznatom darovnicom.² Napredak ribarstva započinje 30-ih godina 16. st. usavršavanjem ribolovnih tehnika za plavu ribu. Za to je bio odgovoran, smatra se, zadarski patricij Šimun Cedolini. Ova situacija privlači značajan broj došljaka u mjesto i okolicu, a među njima je bio i znatan broj pojedinaca s Apeninskoga poluotoka.

2. Utjecaji romanskih idioma u obrađenom korpusu

Etimološka obrada romanizama u saljskom i kukljičkom govoru ukazuje na raznovrsne romanske jezične utjecaje među kojima, uz dalmatski, značajno mjesto zauzimaju i talijanski idiomi. Među romanskim jezičnim utjecajima moguće je razlučiti sljedeće: dalmatski (jadertinska varijanta), talijanski idiomi u svojoj kompleksnosti, balkanski latinitet, srednjovjekovni latinski, kršćanski latinitet, tzv. *lingua franca*,³ istroromanski, srednjovjekovni vlaški (rumunjski) govori. Većina leksema neposrednoga je dalmatskoga i talijanskoga⁴ porijekla.

¹ JURIŠIĆ-BOROZAN 2015

² Tom darovnicom zadarski plemići ustupaju ribolovna prava u Telašćici i na Molatu Samostanu sv. Krševana u Zadru (oznaka isprave: HR-DAZD-336). <http://www.dazd.hr/hr/galerija>.

³ Termin je inače višeznačan. U ovom se radu koristi isključivo u značenju 'panmediteranski jezik sporazumijevanja pomoraca i trgovaca'. U nekim se izvorima koristi i termin *sabir*.

⁴ Na ovom se mjestu *talijanski* koristi u širem smislu (obuhvaća venecijanizme, druge venetizme i ostale posuđenice iz talijanskih govora).

Primjeri za ostale romanske utjecaje u obrađenom korpusu nisu brojni. Među posuđenicama iz tzv. balkanskoga latiniteta uočava se npr. *rěšt* i var. ‘svežanj, vijenac luka’, *sīrāk* ‘vrsta žitarice’, *samâr* ‘magareće sedlo’, možda (*v*)*rčāš*, *orčāš* ‘vrsta okrugle mreže koja se baca s ramena’. Utjecaj srednjovjekovnoga latinskoga vidljiv je u leksemima *fābrika* ‘gradnja’,⁵ *pašġj* ‘putovanje brodom (*vjaz*)’ i *vijâz/vjâz* ‘isto’, a utjecaj kršćanskoga latiniteta ostavio je traga i u nekim specijaliziranim ribarskim terminima (*šumivāti* ‘stezati mrežu’; *ašumivānje* ‘svako mjesto na kojem se izvlačila mreža potegača ili migavica’). Upliv panmediteranskoga jezika sporazumijevanja (*lingua franca*) očit je u pomorskoj terminologiji (uzvici i glagoli koji se odnose na kretanje broda i položaj jedara). Ovi su leksemi mogli biti dijelom posuđeni i preko venecijanskoga. Demografski podaci ukazuju i na moguću prisutnost srednjovjekovnih vlaških govora pa se taj utjecaj ne isključuje u okviru stočarske i poljodjelske terminologije. Pretpostavlja se da su dva naziva plovila posuđena iz istroromanskoga (predmletačkoga romanskoga govora): *brkāsa* ‘veći tovarni čamac od drva’; *batāna* ‘čamac s ravnim dnom’. Ne isključujemo da su ti nazivi ušli u govor posredstvom istromletačkoga.

3. Talijanski jezični utjecaji u saljskom govoru

Kod etimološki obrađenih leksema moguće je identificirati utjecaj sljedećih talijanskih idioma: a) venecijanski idiom u različitim razvojnim fazama i drugi venetski govori, b) tzv. dalmatinski mletački ili dalmatinski venetski (tal. *veneto-dalmata*),⁶ c) utjecaj toskanskoga putem vjerske literature, trgovine i kulturne razmjene, d) toskansko-venetski putem pisanoga administrativnog jezika (tal. *tosco-veneto*),⁷ e) talijanski jezik 19. i 20. st. do kapitulacije Italije, možda i kasnije u manjoj mjeri, f) ostali

⁵ VINJA npr. ovu riječ smatra mletacizmom. Riječ je potvrđena u zadarskim tekstovima u 14. st. i u saljskom tekstu iz 1582. Radi se o panromanskoj i internacionalnoj riječi koja je, nema sumnje, bila i dijelom kasnodalmatskih govora. Leksem je mijenjao značenje tijekom različitih razdoblja (‘uprava’, ‘gradnja’, ‘tvornica’).

⁶ O nekim terminološkim problemima i izboru termina usp. naš rad iz 2015., str. 51, 52.

⁷ Venecijanski govor bio je izložen toskanskim utjecajima (intenzivno od početka 16. st.). Mnogi konzultirani administrativni tekstovi sa zadarskoga područja iz razdoblja Mletačke Republike predstavljaju mješavinu toskanskoga i venecijanskoga/venetskoga. Iz pojedinih

talijanski idiomi (tršćanski, južnotalijanski govori, možda furlanski) i g) rani talijanski govori (mogući utjecaj benediktinaca i drugih doseljenika s Apeninskoga područja).

Svakako da je utjecaj venecijanskoga idioma i drugih venetskih govora najizraženiji, na što upućuje i izvanjezični kontekst. Što se tiče dijakronijske podjele venecijanskoga, slijedili smo stav R. FERGUSONA koji dijeli venecijanski na nekoliko faza (ranovenecijanski od početka 13. st. do početka 16. st.; tzv. srednji venecijanski od početka 16. st. do kraja 18. st.; moderni venecijanski od kraja 18. st. do sredine 20. st. i suvremeni venecijanski od 1950. do danas).

Iako u samom rječničkom korpusu nismo naišli na posuđenice iz furlanskoga, one su moguće, pretpostavljamo, u terminologiji bačvarstva i drvodjelstva (ako je ta terminologija uopće sačuvana).⁸ Pretpostavka se temelji na demografskim podacima (u mjestu su zabilježena dva prezimena, porijeklom iz okolice Udina – *Aunedi* i *Tonetti*).

Utjecaj talijanskih idioma na mjesni govor trajao je barem oko 550 godina (od uspostave mletačke vlasti na zadarskom području), a zacijelo je započeo i ranije.⁹ Talijanski jezični utjecaji vidljivi su i u glagoljskim

navoda u *Libro de stromanti* (PETEŠIĆ 2011) zaključujemo da se ista tendencija osjeća i u saljskim administrativnim tekstovima na talijanskom. V. dalje tekst u ovom poglavlju.

⁸ ŠPRALJA 2016:12 spominje saljski leksem *butêr* 'bačvar' koji vokalizmom odudara od venecijanskog ili venetskog *boter*. Radi li se ovdje o hibridnoj (staro)furlansko-venetskoj riječi? U povijesnom rječniku furlanskoga stoji: *Espendei per j butirili di vin* gdje *butirili* znači 'bačvice' (usp. dokument s kraja 14. st. GemPieBCG1009; <http://www.dizionariofriulano.it/>). U nekim furlanskim repertoarima nalazimo samo *botar* 'bačvar'. Moguće su i drugačije interpretacije (da se radi o dalmatsko-venecijanskom hibridu s obzirom na to da se *buta*, *butes*, *butia* i var. javljaju i u zadarskim inventarima iz 14. st.). Ili je riječ o vokalnoj prilagodbi venecijanske riječi u saljskom? Lik *buttero* 'bačvar' je, čini se, aktivan u nekim umbrijskim govorima.

⁹ Mislimo na djelovanje benediktinaca na otoku od kraja 10. st. nadalje među kojima je vjerojatno bilo pojedinaca s talijanskoga područja. Ti su ranotalijanski govori mogli ostaviti traga u interakcijama s lokalnim stanovništvom. U *Oporuci priora Andrije* (datirano 919. g.; CD I, str. 75) spominje se izvjesna *Maria venetica* koja je prioru prodala vinograd – taj navod predstavlja jasan dokaz a ranom doseljavanju pojedinaca s venecijanskoga područja. Isto tako, treba naglasiti da je Zadar u 14. st. bio grad s izrazito miješanim stanovništvom. Mnogi pojedinci dolaze s područja sjeverne i središnje Italije. Mjesto Sali, poput drugih otočnih mjesta zadarskoga arhipelaga, ovisilo je o gradskom središtu iz više razloga. Jezični utjecaj ranovenecijanskoga u Zadru započeo je, pretpostavljamo, već početkom 11. st. na što upućuju povijesne činjenice.

tekstovima praktičnoga karaktera (GRBIN 1997¹⁰, PETEŠIĆ 2011). Na ove jezične utjecaje upućuje povijesni kontekst, podaci iz arhivskih dokumenata (fond obitelji Lantana, crkvene saljske knjige, fond Benediktinskoga samostana sv. Krševana, kućni arhiv obitelji Petricioli, dokumenti iz Kancelarije mletačkih providura), demografski podaci (popis iz 1608. i drugo).

Valja naglasiti da su u mjestu nastali i neki tekstovi na talijanskom jeziku (ugl. s kraja 18. st.): *Libro di stromanti* – zbirka testamenata, kupoprodajnih ugovora i sl., uglavnom na tal. jeziku (autor je Nicoletto Armanini; njegov predak, notar stiže u mjesto 1650., iz okolice Genove), drugi administrativni tekstovi, neki tekstovi bratovština. Većina tih tekstova nije objavljena.

S obzirom na brojnost navedenih romanskih utjecaja i složenost samih talijanskih utjecaja, jasno je da određenje neposredne etimologije romanizama u saljskom i drugim hrvatskim govorima predstavlja osjetljivo pitanje gdje često nije moguće dati jednoznačne odgovore.

4. Demografski podaci – romanska prezimena

Važan element u okviru razmatranja izvanjezičnoga konteksta predstavljaju demografski podaci. Oni ukazuju na mogućnost pojedinih jezičnih utjecaja. U slučaju mjesta Sali, ovi su podaci prilično bogati i dobro obrađeni. Pregled koji slijedi i odgovarajući komentari temelje se uglavnom na radu JEROLIMA ARMANINIJA iz 2001. Podatke smo grupirali u nekoliko kategorija; prezimena se donose kronološki. Navedena starija romanska prezimena uključuju tek nekoliko usputnih podataka.

1. STARIJA PREZIMENA (prezimana ugl. zadarskih patricija koji su imali posjede na saljskom području): ?*Coradini* (1289.), *de Nassis*, *Pelegrin de Ursulino* (kraj 13. st.), *Cedulini/Cedolini*.

2. PREZIMENA POVREMENIH STANOVNIKA (prezimana posjednika, trgovaca ili radnika tal. podrijetla, od kraja 16. st. do 19. st.): *De Gnoch*i (1548.), *Merini* (1574.), *De Mirco* (1590.),

¹⁰ Tekstovi u ovom radu potječu od kraja 16. st. do sredine 19. st.

Filacanevo (1590.), *Beneti* (1594.), *Rossi* (1595.), *Gerlini* (1598.), *Potremolo*, *Tonini* (1614.), *Ceruti* (1615.), *Letinti* (1620.), *Milani* (1637.), *Manilin* (1643.), *Venesta* (1647.), *Borgo* (1662.), *Polisan* (1662.), *Satin* (1662.), *Borali/Burali* (1663.), *Laura* (1685. – 1729.), *Fain* (1695.) *Jakomin* (1704. – 1718.), *Selesstrin* (1784. – 1789.), *Diganel* (1798. – 1804.).

3. STALNO STANOVNIŠTVO MJESTA (prvi spomen prezimena uglavnom se odnosi na 17. st.):¹¹ *Gverini* (+1565. – 1784.), *Debolin* (1608. – 1797.), *Versa* (1608.), *Festini* (1613. – 1645.), *Gulin/Gulilo* (1613. – 1655.), *Mafija* (1613. – 1647.), *Makarunić* (1613. – 1643.), *Pazini* (1613. – 1848.), *Štarletin* (1613. – 1658.), ?*Mindisa/Mendis*a (1614. – 1680.), *Puližan* (1614. – 1757.), *Žamarija* (1614. – 1737.), *Cinadini* (1616. – 1653.), *Kampana* (1616. – 1709.), *Kajeran/Caeran* (1618. – 1723.), *Beverin* (1620.–), *Grandov* (1620.–), *Olivari/Oliveri* (1620. – 1788.), *Pestini/Preštini* (1624. – 1757.), ?*Bonja* (1625.–), *Batista* (1630. – 1664.), *Beneti* (1630.–), ?*Kandi* (1630. – 1638.), *Lorini* (1635. – 1979.), *Foresti* (1640. – 1697.), *Tudiška* (1642. – 1648.), *Burali/Borali* (1648. – 1822.), *Armanini* (1650.–), *Omi* (1662. – 1667.), *Petricioli* (1669.–), *Fulgozi* (1670.), *Justin* (1680. – 1701.), *Avance* (1698. – 1710.).

4. STALNO STANOVNIŠTVO MJESTA (18. st.): *Dotti* (1705. – 1741.), *Basioli* (1710.–), *Piasevoli* (1716.–),¹² *Filipi* (1750. – 1790.; 1840.–),¹³ *Gorini* (1750. – 1787.), bačvar *Aunedi* (1792.–), vlasnik tvornice sapuna *Salg(h)etti* (kraj 18. st.), romansko prezime s Raba *Dominis* (1795.–).

5. STANOVNIŠTVO MJESTA (19. st.): *Frančeskini* (od 1805.–), drvo-djelac iz Udina *Tonetti* (od 1830. – 1835.), carinik i prodavač duhana *Brezzi* (od 1850. – 1853.), općinski tajnik *Addobatti*, iz Zadra (1880. – 1913.), *Beloti* (učio plesti vrše i loviti jastoge; od 1887. – 1889.), *Kassieri* (učio plesti vrše i loviti jastoge; od 1887. – 1888.), braća *Conti* (učili plesti vrše i loviti jastoge; od 1889. – 1891.), građevinar *Negri*, popravljao cisternu (1890.).

¹¹ Podcrtana prezimena još su uvijek prisutna u mjestu. Prva navedena godina odnosi se na prvi spomen prezimena (najčešće smrt pojedinca), a druga navedena godina predstavlja zadnji spomen prezimena.

¹² *Piasevoli*, koji dolazi u mjesto početkom 18. st., bio je kapetan mletačke konjice.

¹³ Radi se o dva pojedinca (prvi dolazi iz Korčule, a drugi iz Tisnoga).

6. ROMANSKA PREZIMENA (20. st.): upravitelj Tvornice za preradu ribe *Trevisan* (od 1905. – 1910.), upravitelj Tvornice *Tarlao* (1911. – 1924.), općinski tajnik *Poletti* (1913.) i drugi.

7. PREZIMENA SREDNJOVJEKOVNIH VLAHA:

Trokulić (1365. – 1805.), *Cigul* (1582.), *Dminulić* (1582.), *Kožul* (1608. – 1855.), *Bocul* (1618. – 1660.), *Vidulić* (prezime danas prisutno u susjednom mjestu *Zaglav*).

Prezimana povremenih stanovnika (iz 2. stavke) uglavnom nisu zastupljena u kasnijim razdobljima (osim *Polisan*, kasnije zacijelo pisano kao *Puližan*). Iz podataka je očito da najveći broj došljaka s talijanskoga područja pristiže tijekom 17. st. Steže se dojam da većina prezimena potječe iz sjeverne Italije. Za neke se pojedince točno zna odakle potječu; ponekad su poznata i njihova zanimanja (npr. *Armanini* – Genova; *Basioli* – Murano, *Burali/Frančeskini* – Venecija, *Lorini* – Bergamo, *Petricioli* – Brescia, *Aunedi/Tonetti* – okolica Udina). Mnoge osobe ne dolaze direktno s talijanskoga područja, već iz Zadra ili drugih mjesta (Korčula, Tisno na Murteru). Jedan od prvih stalnih stanovnika talijanskoga porijekla u Salima bio je Marco Gverini (+1565.), poglavar sela. Obitelj Gverini postala je najutjecajnije u mjestu. U 18. st. primjećuje se manji broj došljaka s talijanskoga područja što se može dovesti u vezu s krizom ribarstva u tom razdoblju.

Na jezičnu je situaciju zacijelo utjecalo i školstvo (nastava se od 1840. do 1873. u Salima odvijala na talijanskom jeziku). ARMANINI 2001: 88 navodi i popis prosvjetnih radnika (od 1852. do 1853. učitelj je bio *Domini Emanuel*). I za vrijeme talijanske okupacije od 1941. do 1943. nastavu su držala dva Talijana. Tijekom talijanske okupacije službovala su dva vojna liječnika: *Tinozi-Croche Camilo* i *Leopardi*. Sredinom 50-ih godina liječničku je službu obnašao izvjesni *Moraitti Aleksandar*.

Navedeni podaci jasno pokazuju da je mjesno stanovništvo bilo prilično izloženo utjecaju talijanskih idioma od kraja 16. st. pa sve do 40-ih godina prošloga stoljeća. U tom se smislu mjesto Sali ističe u odnosu na druga otočna mjesta zadarskoga arhipelaga.

5. Popis venecijanizama/venetizama i talijanizama u saljskom govoru

Ovdje se donosi tablični popis leksema podrijetlom iz venecijanskoga i drugih venetskih govora te ostalih talijanizama.¹⁴ Popis se odnosi samo na jedno obrađeno semantičko polje (ribarsko nazivlje); usp. JURIŠIĆ-BOROZAN 2015: 185-357.¹⁵ Iako smo za potrebe izlaganja izradili dvojezičnu tablicu koja zorno prikazuje izlučene posuđenice i druge podatke (paralele u talijanskim repertoarima sa značenjima, navođenje daleke etimologije, divergencije u stavovima s obzirom na bližu i daleku etimologiju u odnosu na korištene priručnike, navođenje srednjovjekovnih potvrda i neke komentare o terminologiji i drugo), tablica zbog opširnosti nije mogla biti dijelom ovoga rada. Stoga ovdje navodimo tek popis lema sa značenjem i neposrednom etimologijom. Značenja lema iz korištenih talijanskih rječnika uglavnom se ne donose (osim u slučajevima semantičkih razlika). Podcrtane riječi imaju nekakav vid potvrde u srednjovjekovnim zadarskim, splitskim, pulskim ili drugim tekstovima. Stoga nije isključeno da su i te riječi bile dijelom dalmatoromanskih govora u 14. st. Argumentaciju u vezi s tim ne iznosimo. U nekoliko smo slučajeva revidirali mišljenje o neposrednoj etimologiji u odnosu na navode u radu iz 2015. Gramatičke odrednice lema donose se samo kada to smatramo neophodnim. U rubrici «neposredna etimologija» kod tabličnoga popisa venecijanizama/venetizama i talijanizama u zgradama se navode kratice korištenih rječnika (B – Boerio, R – Rosamani, M – Miotto, Z – Zingarelli).

U ovom se radu koristi termin *istočnovenetski*. Iako taj termin nije prihvaćen u literaturi i ima svoje nedostatke, nametnuo se u nastojanjima što preciznijega određenja neposredne etimologije venetizama (pogotovo u vezi s heterogenim materijalom iz Rosamanijeva rječnika). Pod tim pojmom podrazumijevamo venecijanizirane/venetizirane, izvorno furlanske i njima srodne govore uglavnom na području današnje regije *Friuli-Venezia Giulia* (neki i u regiji *Veneto*). Ti su govori bili podvrgnuti utjecaju venecijanskoga i drugih venetskih govora od 14./15.st., a neki i mnogo kasnije. Izdajamo sljedeće: *tergestino* (izumire tek sredinom 19.

¹⁴ Termin *talijanizam* ovdje se koristi u užem smislu.

¹⁵ Tablični prikazi lema u rječnicima saljskoga i kukljičkoga govora s odgovarajućim paralelama u venecijanskom i venetskim govorima predstavljaju dopunu etimološkim člancima (str. 124-183).

st.), muglisano, gradese/graisàn, bisiacco, govor mjesta Marano, Pièris, Fogliano, Udine, Pordenone. Današnji tršćanski govor (*triestino*) je venetski govor.

5.1. Tablični popis venecijanizama/venetizama

LEMA (RIBARSKO NAZIVLJE)	ZNAČENJE (PIASEVOLI, LORINI)	NEPOSREDNA ETIMOLOGIJA
<u>armadura</u>	vez, potplet kojim se mreža pričvršćuje za gornji i donji konop (termin koristi PETAR LORINI)	<i>armadura</i> (B, M) venecijanski
<u>armiž</u> <u>armižàti</u>	oprema, svi uređaji na brodu; spremiti se, poći, pripremiti za korištenje; opremiti brod	<i>armizar, armizo</i> (B, M) ili ARMIGIUM venecijanski ili srednjovjekovni latinski
<u>bazotàti</u>	osoliti ribu na dan-dva da se ne pokvari	<i>bazoto</i> ‘fra duro e tenero...’ (B) venecijanski ili tršćanski (na formalnom planu)
<u>cjma</u>	priveza, uža za vezivanje	<i>zima</i> (B, R, M) tršćanski
<u>feràl</u>	fenjer	<i>feral(e)</i> (B, R, M) venecijanski ili koji drugi venetski govor
<u>fildešpànj</u>	tanka nit za vezivanje udica	<i>fil</i> (B, M); nepotvrđeno kao složenica) istočnovenetski (kukljičko filošpanj je talijanizam)
<u>fogùn</u>	pokretno ložište na ribarskom brodu	<i>fogòn</i> (B, R, M) istočnovenetski ili venecijanski
<u>fràka</u>	drveni poklopac za barilo	<i>fracar</i> (R, B); <i>fraco</i> (R) venecijanski, tršćanski ili istočnovenetski
<u>friškina</u>	opori miris ribe	<i>frischin, agg./freschin, m.</i> (R, B) istočnovenetski/furlanski ili hibridna dalmatoromansko- istočnovenetska tvorba (poimeničeni pridjev)

LEMA (RIBARSKO NAZIVLJE)	ZNAČENJE (PIASEVOLI, LORINI)	NEPOSREDNA ETIMOLOGIJA
frmilánti	žigice	<i>fulmigrant</i> , m. (R) istočnovenetski
gòće , n.	zadnji kraj mreže; početak	<i>guchia</i> (B) venecijanski ili koji drugi venetski govor
grafljùn	naprava s više spojenih udica za lov hobotnica	<i>grafion</i> (M) dalmatinski mletački
grìplja	konop vezan za surgadinu na kojem je plovak	<i>grippia</i> (B) ili GRIPIA, GRIPIUS venecijanski ili srednjovjekovni latinski < biz. grčkoga
ingropân	zavezan u čvrste čvorove	<i>gropo</i> (B, R, Z) venecijanski ili talijanski
jacêra	ledana, hladnoća	<i>iazèra</i> (R, M) istočnovenetski, tršćanski ili dalmatinski mletački
kaloma	konop koji služi za vezivanje malih mezarolina	<i>calumar/calomar</i> (B, R) ili tal. <i>caloma/caluma</i> venecijanski ili talijanski
kanaštrèla	mreža plivarica	<i>canestrel</i> 'školjka' (B, M, R), <i>canestra</i> 'košara' istočnovenetski (ili druga venetska posuđenica specijaliziranoga značenja; nesigurno – nisu zabilježene značenjske paralele u venetskim govorima; venetski utjecaj s formalne strane)
lešáti lešáda	kuhati na vodi; kuhana riba	<i>lessare, lessar</i> venecijanski ili talijanski; <i>lessada</i> venecijanski
lěška	mamac, meka, ješka	<i>lesca</i> (B, R, M) venecijanski, tršćanski ili talijanski uz aglutinaciju člana (zamjena starijega lika?)
mrlín	vrsta konopčića za armivanje	<i>merlin</i> (B, R) venecijanski

LEMA (RIBARSKO NAZIVLJE)	ZNAČENJE (PIASEVOLI, LORINI)	NEPOSREDNA ETIMOLOGIJA
parangâl	pribor za lovljenje ribe na više udica	<i>parangàlo, parangal</i> (B, M) venecijanski ili venetski (zamjena starije dalmatoromanske i panarealne vlat. riječi)
paricàti	spremiti	<i>pariciàr, parechiar</i> (R, M, B) dalmatinski mletački, istočnovenetski ili venecijanski
peškàda, peškarjja	ulov, ribolov; ribarnica	<i>pescada, pescaria</i> (R, M, B) venecijanski (panromanska riječ koja je pretrpjela venec. utjecaj u vokalizmu zbog homofonije s nastavljajcima vlat. onomat. *PISSIARE/PIŠARE?)
pijumbin	uteg od olova na udicama, mrežama	<i>piumbin, piombin</i> (B, R, M) venetski, venecijanski
portulàta	brod koji preuzima ribu ili prevozi ljude od sela do grada	<i>portolate</i> pl. (B, R, M) venecijanski
pošugàti	upiti (o kruhu)	<i>sugar</i> (B) venecijanski (uz hrv. prefiks)
p(a)rcinìgul	vlasnik mreže, trate	<i>parcenevole</i> ili var. (B, R) venecijanski/venetski
radànča	željezni prsten na rubu jedra	<i>radanchia/randacia</i> (B, R, M) venecijanski
škavèc	malo barilce za slanu ribu	* <i>scafezzo</i> /* <i>scavezzo</i> ‘kablič, bačvica’ (B) venetski
špâg	deblji i tanji konac za vezivanje	<i>spag, spago</i> (B, R, M) venetski, venecijanski, talijanski ili dalmatski
tramakàti	osoliti i osušiti ribu	<i>tramacar</i> ‘trasportare’ (R) trščanski na formalnom planu uz semantičku specijalizaciju ili starija riječ?
tràta	mreža potegača za lov srdela	<i>trata</i> (B, R) venecijanski ili venetski; trakta, trājta, tragina (dalmatizmi) prisutni u nekim našim govorima

5.2. Tablični popis talijanizama

LEMA (RIBARSKO NAZIVLJE)	ZNAČENJE (PIASEVOLI, LORINI)	NEPOSREDNA ETIMOLOGIJA
bekùc	plamenik	<i>beccuccio</i> ‘mali kljun’; <i>becco di Bunsen</i> ‘plamenik’ talijanski ili tršćanski
bašamâr	skup lokarada koje zajedno putuju, veliko jato ribe (Petar Lorini)	složenica <i>passamare</i> ‘uccello/pesce migratore’ neki južnotalijanski govor (puljiški?); nepotvrđeno u rječnicima
bruškèt	ždrijeb	<i>bruschette</i> pl., <i>bruschete</i> pl. ‘fuscelli, ramoscelli’ talijanski ili venecijanski/venetski (promjena roda)
bùskavica	vrsta ribolova i mreže	<i>bussare?</i> talijanski (nesigurno)
čúrma	družina ribara	<i>ciurma</i> talijanski
dúro, adv.	tvrd, uspravno (stajati)	<i>duro</i> talijanski
flòta	brodovlje	<i>flotta, flota</i> talijanski ili venecijanski
fròlo	trulo, uvelo, raspadljivo	<i>frollo, frolo</i> talijanski ili istočnovenetski
gànač	kuka	<i>gancio</i> talijanski
karburāča	metalna svjetiljka napunjena	<i>carburo</i> ‘calce viva e carbone’ + hrv. sufiks (hibridna riječ) talijanski
kašèta	plitak drveni sanduk za svježu ribu	<i>cassetta</i> talijanski ili venecijanski
lampadina	džepna ručna svjetiljka	<i>lampadina</i> (novija tal. riječ) talijanski (u našim govorima postoji mnoštvo oblika iste daleke, a različite bliže etimologije)
škandâlj	dubinomjer	talijanski
talún	duge drvene motke slične <i>lantini</i>	talijanski <i>tallone</i> ili latinski (THALLUS ‘stabljika, grana’ < grč.) + augmentativni sufiks?
tèla	vrsta tvrdo tkanoga platna	talijanski ili venecijanski – prisutno u zadarskom lokalnom govoru u 14. st. uz ostale inačice (lokalno <i>tila/tilla</i>)

6. Metodologija određenja neposredne etimologije romanizama

U ovom se poglavlju navode korišteni postupci i kriteriji kod određenja neposredne etimologije romanizama (dijelom i daleke etimologije), kao i polazišta na temelju kojih se pristupalo etimološkoj analizi.

Polazište etimološke obrade obuhvaćalo je ekscerpiranje romanizama u okviru pojedinih semantičkih polja, izradu odgovarajućih tabličnih prikaza korištenjem propisanih rječnika te konzultiranje obavezne etimološke literature (često i novijih etimoloških radova) uz navođenje dosadašnjih rezultata. Također se nastojalo steći potrebna znanja o dalmatoromanskim govorima (jadertinski, veljotski, raguzejski) te o značajkama i razvojnim fazama venecijanskoga i drugih venetskih govora.

Među korištenim postupcima tijekom etimološke obrade ističemo: usporedba čakavskih leksema s materijalom u zadarskim hibridnim i ranovenecijanskim tekstovima te rječniku veljotskoga i drugo; korištenje dostupnih starosaljskih tekstova; primjena stečenih spoznaja o navedenim idiomima; uključivanje izvanjezičnoga konteksta i demografskih podataka; oslanjanje na obrađena ili uočena fonološka obilježja saljskoga govora; vodilo se računa o značajkama referenata pojedinih leksema (posebno važno kod određenja daleke etimologije) i o realijama; usporedba saljskih leksema s bliskim likovima u drugim govorima; kontrastivna analiza romanizama i odgovarajućih paralela u talijanskim idiomima; razmatrane su italo-dalmatske i druge divergencije (pomoću literature i kroz osobne uvide); utvrđivanje panromanskoga/panarealnoga/panmediteranskoga ili internacionalnoga karaktera neke romanske riječi pomoću etimoloških priručnika ili rječnika;¹⁶ uključivanje nekih činjenica o razvoju hrvatskoga; korištenje drugih rječnika/priručnika po potrebi. Pripadnost leksema određenom semantičkom polju katkad je utjecala na određenje neposredne, pa i daleke etimologije (kod nemogućnosti određenja pomoću ostalih kriterija).

Što se tiče korištenih kriterija navodimo: leksikološki, fonetski/fonološki i morfološki kriterij; semantički kriterij (usporedba značenja

.....
¹⁶ Panromanski karakter nekog leksema upućuje da je taj leksem s velikom vjerojatnosti bio i dijelom nekog nedostavno potvrđenoga i obrađenoga romanskog idioma (npr. dalmatoromanskoga). To može imati značaja kod određenja neposredne etimologije ili pokušaja rekonstrukcije leksika.

romanizma u saljskom govoru u odnosu na potvrde iz talijanskih rječnika i tekstova); razmatrani su kriteriji stratifikacije predmletačkih romanizama (TEKAVČIĆ 1976, LIGORIO 2014) koji uključuju i razvoj hrvatskoga jezika. Kod određenja neposredne etimologije ističe se produktivnost semantičkoga kriterija. Leksikološki, fonološki i morfološki kriterij često nije dovodio do zadovoljavajućih rezultata (zbog formalne i značenjske bliskosti leksema u romanskim idiomima – potencijalnim jezicima-davateljima).¹⁷ U okviru određenja neposredne etimologije romanizama nisu mogli biti produktivni niti kriteriji stratifikacije predmletačkih romanizama. To je sasvim razumljivo jer su ti kriteriji (inače ograničenoga karaktera) namijenjeni razlikovanju vulgarno-latinskoga od dalmatoromanskoga sloja kod najstarijih romanizama u hrvatskom jeziku i odnose se na razdoblje od 7. do 13. st.

7. Zaključne napomene

Brojni romanski utjecaji prisutni u našim govorima često su mogli rezultirati formalnom i značenjskom bliskosti, pa i identičnosti posuđenica. Te situacije dovode do teškoća kod određenja neposredne etimologije i kod opisa adaptacijskih procesa romanizama. U priloženim tablicama ima mnoštvo takvih primjera. Zbog srodnih romanskih utjecaja, ali i tendencija u samim čakavskim govorima (poklapanje s dalmatskim vokalizmom kod zatvaranja /o/ i /e/), teško je ustanoviti čvrste fonetske/fonološke kriterije za razgraničenje pojedinih utjecaja. Imajući u vidu postojanje brojnih venetskih govora među kojima mnogi imaju furlanski supstrat te heterogeni jezični materijal u pojedinim korištenim rječnicima (ROSAMANI, MIOTTO), nastojanja preciznoga određenja jezika davatelja postaju još složenija. Nadalje, teškoću može predstavljati i pojava kada neki mjesni govori imaju dvije, pa i tri inačice neke riječi (često u kukljičkom

¹⁷ Fonološki kriterij poslužio je npr. u slučaju leksema škandálj (< tal. *scandaglio*), a ne od venec. *scandagio*. Varijanta *skandaj/škandaj* prisutna u drugim govorima posuđena je iz nekoga istočnovenetskoga govora (< *scandaio*). Leksikološki i fonološki kriterij produktivniji su npr. kod stratifikacije romanizama u slovenskom (slovenski romanizmi uglavnom potječu iz furlanskih govora, istroromanskoga, venetskih govora i talijanskoga). Glasovne razlike između furlanskih leksema i venetskih/talijanskih često omogućuju odvajanje tih slojeva.

govoru). Tada se može pretpostaviti da je došlo do nadslojavanja više različitih romanskih utjecaja koji su se očuvali (npr. dalmatoromanski i talijanski). Svakako, takve se situacije mogu i drugačije interpretirati (kao naknadna fonološka promjena neke riječi ili kao preuzimanje inačice iz nekog drugog mjesnoga govora).

Etimološkom analizom sužen je broj talijanizama u širem smislu u odnosu na korištene priručnike (na to su često utjecale potvrde u zadarskim srednjovjekovnim tekstovima koje ukazuju na leksički kontinuitet, ali i osobni stav prema zadarskoj varijanti dalmatoromanskoga). Procesi posuđivanja iz dalmatoromanskoga, ranovenecijanskoga, srednjovjekovnoga latinskoga, toskanskoga ili drugih romanskih idioma na zadarskom području mogli su se odvijati i istovremeno, pogotovo od 13. stoljeća nadalje na što upućuje izvanjezični kontekst. Stoga, neka je romanska riječ u pojedinom govoru na zadarskom području mogla biti preuzeta iz različitih izvora (čak i u istom razdoblju).

Oslanjajući se na demografske podatke, može se reći da je u Salima i okolici izravno preuzimanje iz tal. idioma naglašeno tek od kraja 16. st. Utvrđeno je da posuđenice iz dalmatinskoga mletačkoga i tršćanskoga u saljskom govoru nisu brojne (to ne mora vrijediti za lekseme iz drugih, neobrađenih semantičkih polja). Većina ribarskih termina je dalmatoromanskoga porijekla (a njihova je daleka etimologija često iz grčkoga). Venecijanske i talijanske riječi u saljskom i drugim našim govorima ponekad su zamijenile starije, autohtone romanske riječi (salj. *sardila*¹⁸ - srdčla; *palingar* - parangal; *trakta* - trata). Podrazumijeva se da su autohtone romanske riječi predstavljale pogodno tlo za nove romanske jezične slojeve. Tako se može pretpostaviti da je u starosaljskom govoru dio dalmatoromanskih riječi doživio prilagodbe (ili zamjenu) počevši od kraja 16. st.

U obrađenom korpusu utvrđeno je postojanje hibridnih romanizama (dalmato-venecijanskih i drugih hibridnih riječi). Treba naglasiti da su mnoge riječi iz venecijanskoga ili drugih talijanskih idioma bile sastavnim dijelom zadarskoga lokalnog romanskoga govora u 14. st. što je posljedica miješanoga stanovništva u gradu i drugih okolnosti. Takve su riječi mogle biti posuđene od govornika dalmatoromanskoga pa bi načelom neposredne etimologije predstavljale dalmatizam venecijanskoga/toskanskoga porijekla

¹⁸ Posvjedočeno u crkvenim knjigama za 1762. godinu (*Libar braće sv. Marije Sali*); ARMANINI 2001: 25. *Palingar* i *trakta* potječu iz drugih govora.

u nekom govoru.¹⁹ Smatramo također da je uloga venecijanskoga kao prenositelja riječi bizantskoga porijekla prenaplašena s obzirom na dugotrajnost vladavine Bizanta na istočnojadranskom području.

Svakako da polazišta, postupci i kriteriji ne mogu biti uniformni kod proučavanja romanizama u pojedinim govorima (ovise npr. o vrsti romanskih utjecaja, određenom izvanjezičnom kontekstu, dostupnosti srednjovjekovnih ili starijih tekstova nekoga govora, značajkama mjesnoga govora, tipu i cilju istraživanja). Dijakronijski, dijatopijski,²⁰ pa i dijastratijski pristup pruža u svakom slučaju dublje i preciznije uvide. Na uspješnost određenja neposredne etimologije utječe, svakako, i pouzdanost dalekoga etimona (mnogi romanski leksemi i romanske posuđenice nemaju riješenu daleku etimologiju).

Modeli RUDOLFA FILIPOVIĆA (namijenjeni prvobitno opisima prilagodbe anglicizama) predstavljaju ozbiljne poteškoće ako se primjenjuju na talijanizme (u širem smislu) u našim govorima.²¹ Razlozi su višestruki. Osnovni preduvjet za primjenu modela analize prilagodbe posuđenica jest točno poznavanje fonološkoga i morfološkoga inventara jezika davatelja (zbog utjecaja brojnih venetskih govora na našem području to predstavlja problem). Potrebno je, smatramo, utvrditi odvojene kriterije za talijanizme i venetizme. Istovjetnost modela i replike trebala bi predstavljati najvažnije načelo za određenje nulte transmorfemizacije jer takav pristup olakšava analize. Nadalje, potreban je različit pristup u analizi fonološke i morfološke adaptacije romanizama u hrvatskom standardu i hrvatskim čakavskim govorima. Štoviše, kriteriji za analizu fonološke adaptacije romanizama trebali bi biti prilagođeni pojedinom fonološkom sustavu čakavskih govora. Uzme li se u obzir da mnogi čakavski govori nisu fonološki opisani na suvremeni način, ne može se točno utvrditi fonološki inventar jezika primatelja. Dijakronijski pristup nameće dodatne teškoće jer su jezični sustavi podložni mijenama na svim razinama. Teško je sa sigurnošću rekonstruirati starija jezična stanja (u fonološkom i morfološkom smislu), bilo da se radi o jeziku davatelju ili primatelju.

¹⁹ U hrvatskom su jeziku prisutni i brojni germanizmi romanskog porijekla.

²⁰ Uključivanje likova iz drugih govora često omogućuje utvrđivanje temeljnog oblika što olakšava određenje bliže ili/i daleke etimologije (u rješavanju etimologije za npr. kulkličko *bāklic* bio je ključan saljski lik *beklic*). To je u svojem radu često primjenjivao VOJMIR VINJA.

²¹ Za teoretski okvir, terminologiju i primjenu na talijanizme usp. FILIPOVIĆ 1986 i SOČANAC 2001.

Među najvažnijim primijenjenim postupcima i kriterijima (oslanjajući se na uočenu metodologiju PETRA SKOKA, VOJMIRA VINJE i drugih naših romanista) ističe se važnost semantičkoga kriterija, konzultiranja srednjovjekovnih hibridnih tekstova i starijih čakavskih tekstova, uključivanje likova iz drugih istočnojadranskih govora i povezivanje s izvanjezičnim kontekstom. U slučaju saljskoga govora, služili smo se demografskim podacima.

Jedan od najvažnijih zaključaka jest da neki romanizmi u našim govorima mogu imati različitu neposrednu etimologiju čak i kada su formalno i značenjski podudarni. Osim toga, mogu biti iste neposredne etimologije i kada su formalno različiti: npr. saljsko *lěška* ili božavsko/rapsko/korčulansko *eška* (smatra li se da je u svim slučajevima riječ o talijanizmu).²² Hrvatski govori često sadrže brojne oblike koji mogu biti iste daleke, a različite neposredne etimologije. Takve se pojave susreću i u okviru istoga govora. U saljskome je *lampadina* talijanizam, a *lampàti* 'sijevati' može biti i dalmatizam (glagol je potvrđen u veljotskom) grč. porijekla preko vulgarnolatinskoga *LAMPARE, imamo li u vidu široku rasprostranjenost grč. osnove iranskog porijekla LAMP-. Korčulansko *lampižat* je venecijanizam (< *lampisar*), žirjansko *lampěž* 'sijevanje i sl.' je najvjerojatnije talijanizam (< *lampeggiare*).²³ Hrv. *lampa* smatra se germanizmom, a *lampion* talijanizmom.

²² VINJA u *Jadranskim etimologijama* (I, 144) pretpostavlja da se dalmato-romansko posredstvo može pretpostaviti samo za likove *jaška/aška*. Argumentaciju s tim u vezi ne donosi. U slučaju saljskog *lěška* ipak smo najskloniji posredovanju iz venecijanskoga ili kojeg drugog venetskoga govora. LIGORIO 2014: 31 dalmatizmima smatra dubrovačko *aška* i *jaska* (Prvić-Šepurine); *eška* i var. su iz tal. Mislimo da se kod var. *jaška/jaska/aška/aska* može raditi i o utjecaju vlaških govora (usp. rumunjsko *iască*). Nadalje, budući da je ovo široko rasprostranjena romanska riječ (zabilježena i u albanskom), pretpostavljamo da je postojala i u dalmatoromanskom (možda u liku *iška* kako je sačuvana i u istroromanskom/rovinjskom govoru ili *isca* u sicilijanskom?). Vokalna promjena (zatvaranje lat. /ē/) odgovarala bi pretpostavljenim tendencijama u naglasnom vokalizmu jadertinskoga; potvrđeno primjerima u zadarskim hibridnim tekstovima. Usp. JURIŠIĆ-BOROZAN 2015: 85, 86; 622-626.

²³ V. JURIŠIĆ-BOROZAN 2015: 261-264 za druge oblike i argumentaciju. VINJA (JE, II, 126) većinu oblika s osnovom LAMP- smatra venecijanizmima s čim se ne slažemo. Za bokeljske se oblike ne izjašnjava o neposrednom porijeklu. U članku ima nekih propusta u vezi navoda iz Boerijeva rječnika (lema *lampar* ne postoji). Dodajmo da venecijanski glagol *lampisar* kao i tal. *lampeggiare* zacijelo polaze od vulgarnolat. frekventativa *LAMPIDIARE, a ne od denominala *LAMPARE.

Što se tiče teškoća na koje smo naišli, spominjemo nekolicinu: terminološki problemi, problem razlikovanja balkanskih latinizama/grecizama od dalmatoromanizama, poteškoće u korištenju nekih etimoloških priručnika (*Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*), spomenuta heterogenost jezičnog materijala u pojedinim rječnicima, pitanje optimalne koncepcije i duljine etimološkog članka. Svakako da najveći problem predstavlja nedovoljno poznavanje dalmatoromanskih govora zbog ograničenosti pisanih izvora.

The Italian Language influences in the speech of Sali (Dugi Otok) – problems in determination of recent etymology

The etymological analysis of Romance loanwords in the speech of Sali near Zadar (Dugi Otok) indicates various influences (Dalmato-Romance, Italian idioms, Medieval Latin, Balkan Latin, Mediterranean *Lingua Franca* and others to a lesser extent). Among them, numerous Italian idioms play an important role considering the long duration and complexity of Croatian-Italian language contacts in the area of Zadar (Venetian and other varieties of Veneto, Tuscan, modern Italian of the 19th and 20th centuries, Dalmato-Venetian speech, speech of Trieste and other varieties). Those influences existed in the village of Sali for at least 550 years. Demo-

graphic data, offering a precious insight into social circumstances, can be useful in some cases to establish a proper stratification of lexemes. The determination of recent etymology (*etimologia proxima*) of Romance loanwords may often cause difficulties due to formal and semantic similarities of lexemes in possible source idioms. This paper includes some information about Romance surnames from the end of the 16th century, tabular presentations of Venetian/Venetian and Italian loanwords in fishery terminology as well as data about the employed methodology and conclusions. Our results often differ from those of Petar Skok and Vojmir Vinja.

KEY WORDS:

Sali, Romance loanwords, *etimologia proxima*, Italian language influences, Venetian, varieties of Veneto, demographic data

Literatura:

- JEROLIM ARMANINI, *Stanovništvo Sali na Dugom otoku od davnine do kraja 20. stoljeća*, Zadar, Matica hrvatska, 2001
- GIUSEPPE BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, Cecchini, 1856 (1829) [Ristampa anastatica Giunti, Firenze, 1998]

- CD = *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, dio I (od godine 503. do 1102.)*, [uredio Ivan Kukuljević Sakcinski], Zagreb, Štamparija Dragutina Albrechta, 1874
- RONNIE FERGUSON, *A linguistic history of Venice*, Firenze, Leo S. Olschki, 2007
- RUDOLF FILIPOVIĆ, *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb, Školska knjiga, 1986
- NEDO GRBIN, *Ribe, more i ribarstvo u saljskim glagoljskim rukopisima*, u «Tisuću godina prvoga spomena ribarstva u Hrvata» (zbornik radova istoimenoga znanstvenoga skupa održanoga u Zagrebu, Zadru-Salima i Splitu od 10. do 18. 10. 1995.), Zagreb, HAZU (1997), str. 89-119.
- NEVENA JURJIŠIĆ-BOROZAN, *Etimološka i leksikološka obrada romanizama u ribarskom i poljodjelskom nazivlju govora mjesta Sali i Kukljica*, Doktorska disertacija, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 2015.
- ROBERT LELJAK, *Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru. Sv.1.: Godine 1325. – 1385.* [prepisao i priredio Robert Leljak], Zadar, Državni arhiv u Zadru, 2006.
- ORSAT LIGORIO, *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*, Doktorska disertacija, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2014.
- PETAR LORINI, *Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama jadranskoga mora*, Zagreb, Dom i svijet, 1995 (1903).
- LUIGI MIOTTO, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, Trieste, LINT, 1984.
- IVANA PETEŠIĆ, *Jezična obrada šest novootkrivenih glagoljskih tekstova iz Sali na Dugom otoku*, u «Čakavska rič» XXXIX, br. 1-2, (2011), str. 67-85.
- ANKICA PIASEVOLI, *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom Otoku oliti libar saljski besid*, Zadar, Ogranak Matice hrvatske, 1993.
- ENRICO ROSAMANI, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*, Trieste, LINT, 1999 (1958).
- LELIJA SOČANAC, *Talijanizmi u suvremenome književnom jeziku*, Doktorska disertacija, Zagreb, FF Zagreb, 2001.
- PETAR SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV*, Zagreb, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, 1971-1974.
- ROBERT ŠPRALJA, *Fonologija govora Zaglava na Dugom otoku*, Diplomski rad, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2016.
- PAVAO TEKAVČIĆ, *O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike*, u «Onomastica Jugoslavica» br. 6 (1976), str. 35-56.
- VOJMIR VINJA, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, knjiga I, II, III, Zagreb, HAZU, Školska knjiga, (1998, 2003, 2004).